

L. U. F. 86.

ACC. N:R M. 12218:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hornskedar och andra föremål av Horn

Användning

Det går lättast, och är på samma gång roligare
att tala om ena erfarenheter och minnen, om det
nu gäller, den ena eller den andra saken, av det sam-
man varit med om, så även i detta fall då det
gäller att nedskriver det man speciellt vet om horn-
skedar, något lite om tillverkning samt deras an-
vändning, samt något om kruthorn, skothorn, m.m.
För det första, vad det angår användning av met-
skedar av trä, samt brätallrikar vid måltiderna.
så går det längre tillbaka i tiden, i början på 1800 talet
enligt mina bortgångna föräldrars berättelser, så var
det något i bruk i början av 1800 talet, men då
alla åt gemensamt ur samma fat så behövdes inte
så många redskap, var och en hade sin egna hornsked
gaffel behövdes inte, der tjänstgjorde fingrarna.
en säckkniv som användes vid behov, ägde var och en
(färickniv)

Inf. 86.

1

För egen del har jag aldrig använt någon bräsked till att äta med, ej heller vet jag att det förekom att mat-skedar av trä används inom någon familj i min släkt, eller hos mina föräldrar eller stor & för föräldrar. Hornskedarna användes allmänt under 1800-talets senare del, på 1870-80-90-talet användes hornskedar till och med vid större högtidliga höter, Bröllop och begravning. Samt för övrigt vid alla tillfällen. Färdelarna med dessa hornskedar ansågs vara den att skeden blev aldrig varm av maten, man brände sig inte av maten så man åt, på samma gång som man tyckte att maten smakade bättre, då den ju var så varm när man åt. Men en sak var att man aldrig fick diska dessa hornskedar i varmt vatten, utan i kallt eller kylanat vatten, om de kom i varmt vatten så krympdes skedarna. Träskedar och slevor användes endast vid tillagning av mat. För egen del användes hornskedar i hushållet till omkring 1930-talet, men var man kom på lands-

bygden så omkring skolskiftet och även strax
därefter, var korvskedar inte något ovanligt vid mål-
tiderna. Men redan omkring 1905-10 och därefter så bör-
jade mestadels skedar att arbeta sig fram, dels genom
gärdsgårds handlande, vandrande handelsjudar, samt
även i en del affärer, utbjöds mestadels skedar av olika
kvaliteter, de mest framgångsrika var de som var tillver-
kade av ny silver, (nysilver) fördelarna med dessa
metallskedar, var att de ansågs för att vara lättare
att diska och hålla rena, vidare såg de finare och
färdigare ut vid servering, samt vid dukning till mål-
tiden då varje person numera åt av egen servis, då man
numera frångöt, den gamla sedvänjan, då alla både
stora och små skulle äta av eller ur den mat som ser-
verades i ett eller två större krfat som stod på bordet
med mat uti beröende på vad som bestods till tillfället.
Skedar av olika storlek av horn, järn och karana hade
gerna något större skedar än framtiden, och bararna

hade mindre skedar. För egen del fick jag en minia-
tyr sked av horn, då jag var 2 år, denna sked har
jag än, som ett gammalt minne. Skedar av större
format samt formade särskilt för sitt ändamål funnos
som exempel, gräddskedar för skumning av grädd
dessa skedar var flata och breda, med en bred upp till
en fem tum, min mormors gräddsked av samma storlek
minns jag särskilt från barndomen, då jag kunde få fick
grädd ovanpå en grov brödskeiva, hur gott det smakade,
på samma gång som det blev hög tid glädje i ett barns
djurta. Även små hornskedar med långt skaft uti som
användes som senaps skedar, användes även vid gälles
tillfälle. Varje medlem i hushållet hade sin egen sked
merendels märkt med initialer, ett kors, en strek,
eller något annat säkert ägenkännings tecken användes
så att var och en fick sin egen sked, det fanns i äldre
tid, enligt vad som berättats mig av mina förfäder, på
de ställe eller hem der de hade så kallade läderhållar

fästade under bordskivan eller på bordets långsida, för
var och en der skedarna förvarades smallan Håltiserna.
Rengjöringen var ofta rätt så enkel, skedarna doppades
i halvgjilt eller helst kallt vatten samt torkades på
en ren handduk som användes i köket, sedan lades de
in i en mindre brödkorg som förvarades i bordslådan
ja det hände att främlande personer medförde, sked
och (fällkniv) fällkniv både vid arbets tillfälle och annars.
För egen del minns jag mycket väl att horn skedar an-
vändes i många hem ända till sekelskiftet år 1900
och även i många år därefter intill första världskriget,
men som redan nämnts många gamla höll
de gamla horn skedarna i ära och använde dem ända
in på 1930 talet, numera får man nog leta länge
innan man kan finna på något original som möj-
ligen skulle använda sig av dylikt redskap.
Den ungefärliga tidsuppgiften, vår förändring övergång
gjorde sig märkbar började strax innan sekelskiftet.

eller åren 1898-1910, för att helt försvinna omkring 1930. Sedvänjan om gemensam måltid ur ett fat, eller doppning gemensamt ur ett mindre fat, av potatis när man åt, att detta började redan att motarbetas i många hem under senare delen av 1890-talet. Och var i det närmaste helt försvunnet under de första åren av detta sekel.

De saker av husgeråd, och andra föremål, som tillverkades av horn var rätt många, gafflar av horn, förskam, men hade lite användning, och var därför rätt sällsynta, dosor, snusdosor av horn, förskam och så, jag har kunnat fått se någon rustika i bruk ännu i senare år av någon gammal lundare, lis och kruthorn har jag ännu kvar från yngre tid, fjälstorn till att fjäla både hackkorv och blodkorv fanns i varje bondhems konservering (fjälhorn), vänskedsbrokar och kammar likaså var allmänt i bruk, även vänskattor kunde i båda ändor vara bestagna med horn, vissa prydnads saker i horn, förskam deri bland har jag sett en gammal brach som

en gammal gummis ägde, brochen var av flammigt horn
rund, samt blankputsad.

Infköp av hornarbeten.

Merendels var det tillverkarna själva som vandrade
kring i bygderna, samt tog till marknader och för-
sålde själva sina arbeten, befolkningen som alltid
bevistade vissa marknader, isynnerhet stormarknader
inköpte gärna då sina behov av hornskedar, eller
också här gårdfarishandlare besökte hemmen. Men
på någon ort, fast i ringa antal, fanns ändå någon
enstaka så kallad skeamagare, som själv försålde sina
varor, vävsteds kvättarna försökte sig även på försäljning
av matskedar och andra saker av horn, angående horn
så hade vi ett namn som (bläckhorn,) det var ett horn
så inrättad, så man deri kunde förvara skrivbläck
och även medföra dett vid resor, och vid skrivning
av riktiga handlingar, sen minns jag från min skol-
tid, att namnet på den lilla glasbehållare som skriv-

bläcket förvarades uti alltid var bläckhorn eller
bläckhus, namnet är inte helt utdött ännu, om än det
ibland heter bläckkar. Ett så kallad äkta bläckhorn
består av horn har jag ännu bland mina samlingar.

Priset på vanliga Matskedar var rätt billigt och
kunde något bero på fastheten i hornet, samt arbets
utförande, priset höll sig under 1880-90 talet omkring
två kronor, två och femtio pr duss skedar.

i styckvis varierade priset merendels mellan 17 ä 25 öre
en vänskedskrok var priset också omkring 25 öre en smus
dosa av horn, priset härpå berodde på form och modellen
på denna och kunde variera från 50 öre och intill 2 kr
pälschorn deremot kostade från 10 öre till 15 öre beroende
något på de olika storlekarna.

Tillverkning av hornarbeten

Den enda bygd som jag med säkerhet vet att det
verkliga fanns en bosatt person som hade tillverk
ningen av hornskedar som sitt yrke, var betungst

en by som heter Strandbåke i Vstra Torups församling
Kristianstads Län. Det var år 1886. då jag var med far
på besök hos denna skeamagare som gick under det
vanliga namnet skea johannessen, hans hustru
som hjälpte till med familjens försörjning genom stiek-
ning han var stiekerste, vanliga namnet var Skea, Celia,
Sista gången jag träffade denna skea Magare (Johannes)
var i höst sommar 1900. då jag köpte ett halvt dus
horuskedar av honom, han var då emellan 60-70 år
Åtgående häkonus, så var han en bland de många
fattiga, såväl skogsbor, som på andra orter, som av
mågon sorts hemslöjd försökte sig på att förtjina
något extra till att hjälpa upp ekonomien med, så
var förhållandet även i dessa bygdar med de så kallade
päckesvarvarna, som då kom fram för att senare
växa upp till storindustrier. Hans födelse ort var
vist i samma ort, jag vill minnas att far talade om
att fadern före honom bedrev samma yrke, sönerna

till honom kallades för skapargana, bröder till
Sken jöhanne-son, som hade lärt yrket av sin far.
De var inte bänder utan korpare eller husare, hand-
teringen här var huvudsaklig, Tillverkningen av
skedar såväl som andra horn arbeten slutade av sig
sjölv, då övergången till metallen och glas trängde
ut detta yrke såväl som flera andra yrken, som
gått samma väg, jag har redan fört vänt unge-
färliga tiden, när Tillverkningen av hornskedar och
tillverkning av hornarbeten upphörde.

Vissertligen var jag som liten pojke år 1886 med far en
gång då han var på besök hos nämnda skomakare
och var med inne i den provisoriska verkstaden som
han ägde, och som delvis var grävd in i en liten
jordkulle, bland redskapen minns jag en klyka av järn
med rund öppning som hornen sattes in i när de skulle
formas eller krympas, hornen sågades mitt i två på läng-
den med ett handsåg, så värmdes hornet i kokhott

vatten samt pressades in i former av trä der skoden fick sin form, sedan skulle den krympas över eld eller glöder så den fick den rätta formen och stabiliteten, så formades den och putsas till på kanterna runt om, även skapet fick sin form och ans.

Är så detta var gjort hade man olika grova hornraspar att grovputsas med, till finputs skrapade man först med glas, samt polerade dem blanka med Aska av Bok, samt en krata av ylle. De horn som användes till skedar var endast ko och oxhorn, hornen köptes gerna upp hos Bänder, som ofta kostade ingenting, ibland om det var många horn på förlag hos någon kunde så kunde byts ske med skedar eller andra hornsaker. Bänderna kunde även lämna horn och på skedar tillverkade av dessa samt betala arbetslönen för desamma. Pluen eller shuen, är ett ord som ej förekom i dessa bygder, i Norra och Mellersta Skåne utan der var alltid benämningen Stäilen

som hornet satt på, eller var fästad på, ibland kunde det hända att korna stängades, så att av hornen kunde lossna, och falla an ställen, satt hornen fast efter en slakt, så hängde man ofta upp hornen på någon avsides plats, der de efter någon tid lossnade av sig sjölv, från ställen eller gick lätt att knacka utav.

Det är inte alls bröligt att några vidskopliga föreställningar var bekantna till hornsilververkningen angående vatten avfall och dylikt, vid denna lilla tillverkning eldades avfall upp, men jag har hört nämnas att man tillvaratog spånar och avfall från horn och beredde hornlim med hjälp av vissa ingredienser, men blandning av horn och kreatursben för att användas som gödning har jag inte hört omnämnas, men hornspån som gödning i trädgårdar till blommor och växter träd, det vet jag, att För och Nor oantalsade, hur många matskedar som kunde uttagas av ett ordinarie stort horn, det har jag

inte hört något nämnas om, men nog har jag
sett och hört så stora att det skulle kunna utlagas
en 5-6 stycken matskedar, ämnena kallades för
skea ämne, dessa ämnen blötades över natten i vatten
för att sedan genom doppning i varmvatten pressas
in i träformerna, efter ytterligare en varmvattenbehand-
ling doppades skederna i kallt vatten, när de sedan
tog upp ur det kalla vattnet fick de sjuktorka för
att sedan få den följande behandlingen till det
blev färdiga handelsvara. Det var även mycket modert
för en 40-50 år sedan, ja även under 1890 talet, att polera
upp oxpannan med båda hornen fastsittande, eller
endast hornen fastsatta på en mälad och polerad
brädlapp, dessa horn var ofta placerade i förstugan
eller i ett rum tillsammans med uppstoppade fåglar
och jakttrofeer, om det var en jägare eller jakt-
intresserad person, som hade särskilt rum här till.
Änzående pressar som användes vid tillverkning

av skedar så var de vanligen tillverkade av
Boketrä, det kan man nära nog så som givet att
om det var någon av familjens medlemmar som
kunde hjälpa till i den ena eller andra saken så
var det en annan plikt i den tiden, att både stora
och små, i den tiden, fick alla efter förmåga hjäl-
pas åt i hemmen med alla arbeten som förskam.
Sammankundning av skedarna, var vanligast i
halv dussin, bundad med vanligt band eller träs-
fjölster hornen var trädde på ett band i obestämt
antal der köparen kunde få vara efter egen önskan
och urval, vävkrakar, och kammar förvarades i
ett omslagspapper, eller pappark.

Försäljning av hornarbeten.

Merendels gav tillverkaren av horn arbeten, sig själ-
ut i bygderna, och försäljde sina arbeten genom
kringvandring i gårdarna, om lant handlarna förvalde
horn arbeten, har jag inte hört något nämnas härom.